

Feministische theologie (1978)

Sieth Delhaas

Kerkleven in Oost-Gelderland, 26 oktober 1978

Inleiding

In januari 1977 hebben een aantal vrouwelijke theologen van verschillende kerken in Nederland een brief rondgestuurd aan allerlei kerkelijke instanties waarin ze meedeelden, dat er een werkgroep was opgericht van vrouwelijke theologen. De leden van deze “Wergroep Feministische Theologen” zagen als hun opdracht, samen met hun niet vakmatig opgeleide zusters, vrouwelijke geloofservaring en vrouwelijk geloofshandelen onder woorden te brengen. Bovendien willen zij theologie beleven in solidariteit met de feministische beweging en haar doelstellingen.

Wereldraad

Natuurlijk kwam die werkgroep niet zo maar uit de lucht vallen. Sinds het eind van de jaren zestig zijn allerlei vrouwengroepen gaan protesteren tegen de onderdrukte positie van de vrouw in diverse samenlevingsvormen. Ook tijdens de laatste vergadering van de Wereldraad van Kerken, die de Vergadering van de Mensenrechten als bijnaam heeft gekregen, is de positie van de vrouw uitgebreid aan de orde gekomen. Over haar positie in de maatschappij, maar ook in de kerken zijn bepaalde besluiten genomen waaraan de kerken in de tussenliggende zeven jaar, dus tot de volgende vergadering, zullen moeten werken. En als straks in 1984 die vergadering wordt gehouden, zullen de kerken moeten rapporteren wat er ten aanzien van die positie van de vrouw is veranderd, of liever gezegd, verbeterd.

Leefruimte

Waarom pakken die vrouwelijke theologen de draad van hun zusters op, die in de maatschappij met veranderingsprocessen bezig zijn? Wel, juist de kerkelijke tradities hebben de beperking van de leefruimte van de vrouw aangemoedigd en benadrukt. De kerk is juist één van de grootste versperringen gebleken in de vrijwording van de vrouw. Door de uitleg van bepaalde bijbelteksten, waarvoor in het bijzonder uitspraken van Paulus onterecht zijn gebruikt, lijkt de achterstelling van de vrouw verbonden met het Christelijk geloof. Het is ons Christenen als het ware met de paplepel ingegoten, dat vrouwen ondergeschikt zijn aan de man en dat heeft in onze kringen ertoe geleid, dat de meeste vrouwen een erg negatief beeld van zichzelf hebben. Daarom hebben vrouwen zich de eeuwen door geschikt in hun onderworpenheid.

Wat de werkgroep Feministische Theologen voor ogen staat is dit negatieve zelfbeeld bij de vrouwen te doorbreken met het oogmerk door een gelijkwaardige inbreng van de vrouwelijke

gelovigen te komen tot een andere kerk. Konkreet wordt hierbij gedacht aan een nieuwe bezinning op het verstaan van bijbelse teksten ten aanzien van de rol van de vrouw in het verhaal van de schepping, zonde en verlossing.

Het blijkt ook steeds duidelijker, dat vrouwen zich minder thuis voelen in de huidige kerkvormen, omdat liturgie, woordbediening en belevingsvormen een te sterk mannelijk karakter dragen. Het is jammer maar waar, dat vrouwen die met deze vorm van theologie in aanraking komen al lang buitenkerkelijk zijn, omdat ze zich niet meer “veilig” voelden in het instituut of juist nu die kerk verlaten, omdat ze door hun bewustwording hun onderdrukking binnen de kerk herkennen. Hoewel velen, ook vrouwen, denken, dat door het toelaten van de vrouw in het kerkelijk ambt de achterstelling van haar is opgeheven, is dat zeker niet het geval.

Lange weg

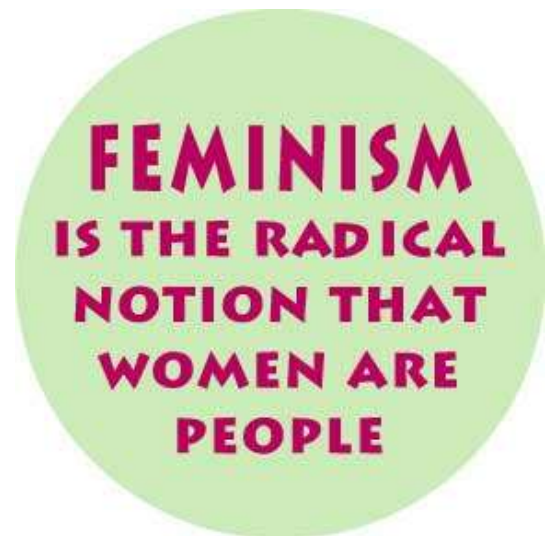
De vrouwelijke theologen zeggen in hun “motivatie en doelstelling” van vorig jaar zelfs weinig hoopvol: “Wij zien een lange weg voor ons om ook maar enigszins op gang te brengen wat ons aan gerechtigheid voor ogen staat. De tekens van tegenstand zijn vele. De verdichting van de mannelijke gelederen in samenwerking van kerken (door het gemis aan gelijkwaardige inbreng van vrouwen onterecht “oecumene” genoemd), maar ook de vicieuze cirkel van de macht, die verontschuldiging (“er zijn geen vrouwen voor deze belangrijke posten”) de kerkelijke structuren in stand houdt, bemoedigen ons niet.”

Tijdens de anderhalf jaar dat de werkgroep van vrouwelijke theologen in Nederland werkt is er al heel wat op gang gekomen. Zij heeft zich naar de kerken toe gepresenteerd als een onafhankelijke werkgroep die bereid is in en met de kerken een handreiking te doen tot verwerkelijking van een menselijke kerk: een gemeenschap van mannen en vrouwen die elkaar als gelijken ontmoeten en gelijkelijk dienstbaar zijn.

Eenheid

Het is een beweging van vrouwen die probeert de verhouding tussen mannen en vrouwen weer zo te maken zoals die eens door God is bedoeld. Man én vrouw schiep Hij hen, naar Gods beeld. Als een éénheid. En dat woord éénheid moeten we niet alleen maar toepassen op het huwelijk, maar éénheid in de zin van het aanvullen van mannelijke en vrouwelijke eigenschappen aan elkaar, zodat er dan pas sprake is van een volwaardig mensbeeld. Pas dan komt God tot Zijn recht in de schepping.

Vrouwen vragen nu de mannen in de kerk ruimte te maken voor hen omdat ze récht hebben op die plaats en ze zijn vast van plan die plaats in de toekomst in te nemen ook als mannen uit zich zelf niet op willen schikken. Het gaat er immers om, dat Gods Koninkrijk gestalte krijgt in de mens die God schiep, man én vrouw beiden.

1e Ingezonden reactie van de heer G.H. Ligterink

Op dit artikel In 'Kerkleven in Oost-Gelderland reageerde de heer Ligterink uit Vorden. Helaas ontdekte ik - auteur Sieth Delhaas - bij het digitaliseren van mijn archief, nu 39 jaar na dato, dat dit artikel niet bewaard is gebleven. Excuus voor deze nalatigheid.

Hieronder volgt wel mijn eigen reactie van destijds op dit verloren gegane stuk van de heer Ligterink. En daaronder vindt u zijn reactie weer op de mijne.

Feminisme en theologie (1979)

Sieth Delhaas

Classicale Kerkbode van de Gereformeerde Kerken, Classis Zutphen, 12.1.1979

Inleiding

“Het is heel begrijpelijk, dat Gods Kind bij zijn menswording man werd en geen vrouw. Toen Jezus zich vernederde wilde Hij de menselijke natuur in zijn meest verdorven staat aanvaarden; vandaar dat Hij man werd. Het menselijk geslacht heeft veel meer kwaad bedreven door middel van de man dan door de vrouw”. Dit is een uitspraak van Agrippa von Nettesheim, (1486-1535), theoloog en filosoof, onder andere, fel tegenstander van de heksenvervolgingen die in zijn tijd en nog lang daarna in de christelijke West-Europese landen plaats vonden.

Ik begin mijn antwoord op het artikel van de heer Ligterink in het kerkblad van vorige week met opzet hiermee, omdat deze krasse uitspraak mannen wellicht even onaangenaam zal treffen als de vrouwen, die ook in onze tijd nog de misstap van Eva in het Paradijs krijgen aangewreven. En daaronder, lijkt het wel, tot aan het eind der tijden zullen moeten lijden. Ik laat de uitspraak van Von Nettesheim voor wat hij is. Zeker waard om over na te denken!

Jammer vind ik wel, dat de heer Ligterink reageert op mijn artikel in hervormd “Kerkleven”, omdat u als lezers van de Classicale Gereformeerde Kerkbode nu niet precies weet wat daarin staat. Met de verkorte inhoud van de heer Ligterink ben ik het niet eens. Ter verduidelijking wil ik de kern van mijn verhaal hier toch doorgeven:

“Wat de werkgroep feminisme en theologie voor ogen staat is dit negatieve zelfbeeld bij de vrouwen te doorbreken met het oogmerk door een gelijkwaardige inbreng van de vrouwelijke gelovigen te komen tot een andere kerk. Concreet wordt hierbij gedacht aan een nieuwe bezinning op het verstaan van bijbelteksten ten aanzien van de rol van de vrouw in het verhaal van de schepping, zonde en verlossing.

Het is een beweging van vrouwen die probeert de verhouding tussen mannen en vrouwen weer zo te maken zoals die eens door God is bedoeld. Man én vrouw schiep Hij hen, naar Gods beeld. Als een éénheid. En dat woord éénheid moeten we niet maar alleen toepassen op het

huwelijk, maar eenheid in de zin van het aanvullen van mannelijke en vrouwelijke eigenschappen aan elkaar, zodat er dan pas sprake is van een volwaardig mensbeeld. Pas dan komt God tot Zijn recht in de schepping.”

Met deze laatste alinea hoop ik de slotconclusie van de heer Ligterink weerlegd te hebben, dat het hier om “hardgekookte feministen” gaat, die de vrouw “in concurrentiepositie tegenover de man plaatst”. Nee, vrouwen vragen niets meer en niets minder de plaats naast de man, met haar eigen specifieke eigenschappen, net zoals de man deze heeft, en die elkaar ook overlappen. Pas dan is er sprake van een méns.

Relatie feminisme - theologie

Ik moet mij vanwege de ruimte beperken tot de relatie feminisme en theologie. Vrouwen uit de kerk hebben wel de draad opgepakt, die door de feministische beweging in de samenleving in gang is gezet met name door de veranderingen aan het eind van de jaren zestig. Begrijpelijk. Vrouwen staan met beide benen in het dagelijkse leven en kunnen geloof en leven niet scheiden. Maar waarom haalt de heer Ligterink in zijn verhaal Man-vrouw-maatschappij-oprichtster Joke Kool-Smit aan? Zij heeft niets te maken met Feminisme en Theologie. Waarom geen vrouwen als Sinie Strikwerda-van Klinken, de R.K.-theologe Catharine Halkes of drs. Maria de Groot? Hij scheert emancipatie en feminisme over één kam en er is wel degelijk verschil. In “Als vrouwen aan het Woord komen” (uitg. Kok - Kampen) geeft Catharine Halkes deze uiteenzetting: “Emancipatie (van de vrouw) is een eerste stap op weg naar bevrijding, want emancipatie betekent immers: de ontvoogding van machten die bewegingsvrijheid inperken en die je beletten in vrijheid uit te groeien tot een mens zoals jij persoonlijk kan worden. Tot emancipatie behoort dus dat meisjes voor hun eigen toekomst plannen kunnen maken, dat er gelijke mogelijkheden zijn voor mannen en vrouwen. Kortom: dat je in je keuze niet wordt beperkt op grond van je sekse. Feminisme evenwel gaat een stap verder. Feminisme veronderstelt een kritische houding bij vrouwen, zodat zij zich gaan afvragen: moet ik wel en wil ik wel als geëmancipeerde vrouw, me zomaar inschakelen in de bestaande patronen en structuren?”

Vrouwen die vanuit haar geloof over deze zaken gaan nadenken hérontdekken in de Bijbel waarheden die haar onthouden zijn, omdat er in de kerken door de eeuwen heen door mannen de dienst is uitgemaakt. Het Woord is opgeschreven en vertaald door mannen, die vrouwen als tweederangs wezens zagen. Nooit heeft de vrouw kans gekregen haar eigen inbreng met haar vrouwelijke eigenschappen in de kerk te hebben. Vrouwen, die vanuit dit perspectief de bijbel gaan lezen zullen als vanzelfsprekend constateren, dat deze samenleving een heilloze weg volgt. De waanzin van bewapening, economie en consumptie, carrièrejacht etc. Zaken die indruisen tegen alles wat het leven waard maakt om geleefd te worden. En dan kom je tot de ontdekking, dat de kerk sinds Constantijn de Grote (plusminus 325) meegehold heeft. Reikend naar macht en nog altijd niet is teruggekeerd tot haar basis. Daarom voelen vrouwen zich steeds minder thuis in de kerk. Je hoort het ze zeggen waar ze met elkaar over deze dingen praten, ze gaan weg uit de kerk omdat ze geen gehoor vinden. Volgende week gaan ook de Duitse bisschoppen zich beraden over het feit, dat vrouwen de kerk de rug toekeren. En in dat land was het al jaren zo, dat alleen nog maar vrouwen en bejaarden de kerk bevolkten.

Rib van Adam

Eerlijk gezegd maakt het verhaal van de schuttingschilders in Deventer niet zo'n indruk op mij. Het is wellicht een opluchting geweest voor de heer Ligterink te ontdekken, dat de jeugd-van-nu niet helemaal ontkerstend is en teruggrijpt naar het joods-christelijke scheppingsverhaal. Het is voor mij geen ergernis die rib van Adam. Wél is het ergerlijk, dat de meeste mannen niet verder komen dan die rib. Dat ze vergeten Genesis 2:22 verder te lezen. Dat God die rib tot een vrouw bouwde. Een vrouw met een eigen hart, met eigen hersens, een eigen gevoel en een eigen waarde. Dat hebben mannen over het hoofd gezien. Leest u er het boek van de gereformeerde kerkhistoricus Auke Jelsma "Tussen heilige en helleveeg" maar eens op na. Hij heeft op voortreffelijke manier de lijdensweg van de vrouw in de kerken beschreven. Onze kerkvaders en geëerde reformatoren hebben er het hunne toe bijgedragen.

En als we toch met bijbelteksten bezig zijn: in een kerstboodschap kwam in de tekst tegen uit Gen. 3:15. "en haar zaad; dit zal u de kop vermorzelen". Al in het volgende hoofdstuk mag de vrouw van God nog steeds meedoen!

Zegt u nu niet, dat sinds de tijd, dat alle ambten voor de vrouw open staan de achterstelling van de vrouw in de kerk voorbij is. Dat is maar gezichtsbedrog. Jelsma meent dat de vrouw eindelijk de kans krijgt omdat het ambt van ouderling zijn autoriteit heeft verloren. Sinds die tijd schijnen er minder mannen voor dit ambt te vinden te zijn!! en vrouwelijke predikanten worden nog maar weinig beroepen, omdat een vrouwelijke kerkenraadvoorzitter niet zó licht verteerbaar is.

Paulus

"Die eeuwige Paulus" is de titel van een boekje. Het schoot me door het hoofd toen ik al die uitspraken van Paulus weer kreeg voorgeschoteld. Waarom is en wordt er nooit bij verteld wat die achtergronden zijn? Paulus kwam op zijn reizen immers vrouwen tegen die toen zij nog "heidinnen" waren behoorlijk geëmancipeerd waren en eenmaal Christin moesten samenwerken in gemeenten waarin ook bekeerde Jodinnen zaten, die in hun Joodse gemeenschap nog niet veel te vertellen hadden. Vandaar dat dit nogal eens strubbelingen gaf. Zo komt Paulus tot zijn vermaning over het zwijgen van de vrouw in de gemeente. Om de lieve vrede wil!

Waarom wordt Jezus toch altijd overgeslagen? Vier evangeliën lang kunnen wij Zijn optreden gadeslaan. Hartveroverend zoals Hij met mensen omgaat. Mannen, vrouwen, kinderen, zonder onderscheid. En dan moet er óók gekeken worden naar de culturele achtergronden. Hoogst ongewoon dat een man met een vrouw praatte en discussieerde. Maar Hij dééd het. En zoals heel zijn doen en laten is ook dit niet zonder betekenis geweest.

Maar gelukkig zijn er vrouwelijke theologen opnieuw aan de gang gegaan om de bijbel met de ogen van een vrouw te lezen. En het is hoopgevend om ze daarin te volgen.

Het zal ook voor mannen, misschien nog wat onwennig, zeker de moeite waard zijn de ontwikkeling van de theologie in feministisch perspectief te volgen. Immers, door het eenzijdig benoemen van God als Vader, dus als man, is een heel belangrijk theologisch gebied afgesloten en onontgonnen blijven liggen, meent drs. J.C. Oostra-van Moesel.

Het zal echter in de eerste plaats een verkenning worden door vrouwelijke theologen, die zich bewust geworden zijn van haar eigen vrouwelijk mens-zijn.

Wellicht dat er dan aan het eind van die verkenningstocht ruimte is geschapen voor een heel mensbeeld: van man én vrouw.

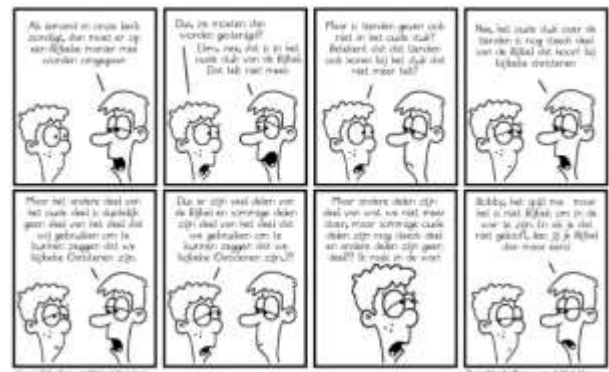
2e Ingezonden reactie op Feministische theologie van G.H. Ligterink

Classicale Kerkbode voor de Gereformeerde Kerken, classis Zutphen, 9 februari 1979

De intussen al weer vier weken oude reactie van mevrouw Delhaas op mijn rib-verhaal (5 jan. 1979) vraagt (na wat wikken en-wegen) toch wel om een kort wederwoord. Wat ik schreef kon m.i. moeilijk worden uitgelegd als een aanval op de heersende emancipatiedrang van de vrouw in elke vorm. Het streven is trouwens inmiddels door de 46 miljoen van Kraayveld-Wouters, staatssecr. voor Emancipatie van C en M volledig gelegaliseerd. Het geladen antwoord van Mevrouw D. heeft me dan ook noga! verbaasd. Naar ik hoor niet alleen mij en niet alleen manlijke lezers. Ze brengt geschut van zwaar kaliber in stelling en vurend op een kolonne mannen die er nog steeds op uit schijnt om vrouwen te muilkorven, word ik meteen maar overhoop geschoten. Laat ik beginnen met een beetje 'sneeuwruimen'.

Het is een groot misverstand dat ik in mijn slotopmerking feministische theologen vereenzelvigd zou hebben met feministen van het hardgekookte type. Die opmerking sloeg werkelijk niet op de bona fide dames die de schrijfster op 't oog heeft, maar op de radikale groep die metterdaad voor het concurrentiemodel kiest, wat leidt tot een opsplitsing van het mensengeslacht in louter individuen, met alle catastrofale gevolgen van dien. In dit verband noemde ik de naam van Joke Smit.

Verder zij toegegeven dat ik nauwelijks ben ingegaan op het verschijnsel 'feministische theologie' waarover mevr. D. in Kerkleven schreef. Om het verhaal niet te lang te maken heb ik er maar summier aandacht aan geschonken. In deze theologische zijscheut gaat het blijkbaar in de eerste plaats om een andere bijbeluitleg. Laat ik dadelijk maar eerlijk bekennen dat ik weinig vertrouwen heb in deze feministische bezigheid, evenmin trouwens als in die van hardgekookte masculinisten, d.w.z. van mannen die het monopolie van bijbeluitleg uitsluitend voor zichzelf opeisen. De bijbel staat bestendig bloot aan het gevaar dat mensen zich van zijn inhoud meester make., 't Is wel waar wat Barth zegt: de bijbelexegese moet naar alle kanten vrijgelaten worden. Niet ter wille van het vrije denken maar wel ter wille van de vrije bijbel en het niet gebonden of te binden Woord Gods. Dat moet echter onze ogen niet sluiten voor

het gevaar dat de kerk bij haar exegetische ook bezig kan zijn een gesprek met zichzelf te voeren. Al die opkomende specialiteiten van feministische, zwarte, marxistische theologie, vrijheids- en revolutionaire theologie verraden door de bijvoeglijke naamwoorden al het gevaar van een tendentieuze exegetische en hun manco aan eerlijke onbevangenheid. Aan de faculteiten is de situatie intussen wel zó, dat er geen Oud- of Nieuwtestamenticus is, die, gehoord het vrouwelijke appèl, niet bereid is een bekritiseerde bijbeluitleg te herzien, als daar werkelijk reden voor is.

Historisch besef

ik heb me afgevraagd waarom in zo'n proclamatie voor vrouwenrechten de kerk uit het verleden altijd weer voor het tribunaal van onze hedendaagse - verlichte! - rechters moet worden gesleept. Mankeert het ons langzamerhand aan elk historisch besef? Aan het besef dat alle dingen, ook het menselijk denken aan een ontwikkeling onderworpen zijn? Helaas niet altijd een evolutie ten goede (Milieu, wapentuig). De slaven, arbeiders, horige boeren, hun vrouwen en kinderen zijn langs de weg van 'n langzaam proces tot bevrijding gekomen. De kerk heeft evenzo met vallen en opstaan 'n beter zicht gekregen op de wijze van verkondiging, op de betekenis van het heil voor dit leven en deze wereld. Waarom zou ik haar doodverven met doorlopend te herinneren aan haar zwakheden van vroeger? De vraag is maar wat wij vandaag met de ons gegeven mogelijkheden en beperkingen daadwerkelijk doen. Wal voor oordeel wordt er anno 2000 na Chr. over onze kreten en daden uitgesproken? "Historisch moeten we ons hoeden het menselijkheidsideaal van ons tegenwoordig beschavingspeil te gebruiken als oordelende en veroordelende maatstaf van een vroegere cultuurperiode" (Dippel). De kerk - ze is mijn moeder (en welk een !) ondanks haar rafelig kleed en ik vraag me af waar we staan als we het pijnloos verdragen dat - niet zonder welbehagen naar 't lijkt - haar gebreken van voorheen worden uitgemeten. Er staat veel in het artikel van Mevr. D. waar ik van harte mee instem. Niet zonder spijt echter, dat ze met zo weinig waardering schrijft over mijn inleidend praatje over de schuttingschilders. maar dat zal wel komen van de te grote dosis ernst in haar ransel waarmee ze te velde trekt (vergeef me het beeld - ik ben geen militarist!).

Bepaald storend en onaanvaardbaar lijkt me wat ze schrijft over de her(?)-ontdekking door vrouwen van bijbelse waarheden die haar door mannen (met opzet dus) zouden zijn onthouden. Waarom en hoe kon dit gebeuren?

"Omdat in de kerken door de eeuwen heen door de mannen de dienst is uitgemaakt. Het Woord is opgeschreven en vertaald door mannen, die vrouwen als tweederangs wezens zagen". Einde citaat. We vragen ons af: aan wat voor noodlot zijn we toch uitgeleverd geweest? Mannen schreven de bijbelboeken en we weten niet aan welke falsificaties ze zich hebben schuldig gemaakt! We kunnen echter onze onrust daarover wel vergeten, want Mevr. D. schrijft over vrouwen die vanuit hun geloof ontdekkingen doen. En dat geloof, laten we wel zijn, wordt gewekt en gevoed door het Woord van de bijbel, ondanks het feit dat die door mannen is geschreven.